

Muisteltu ja kirjoitettu evakkomatka on nyt tutkittu

Luettuani evakkomatka-kirjoituksia jo kohta kymmenen vuotta en edelleenkään kyllästy ihastelemaan sitä ilmaisun vivahteikkautta, moninaisuutta ja koskettavuutta, jota tutkimusaineistoni ilmentää. Näin kirjoittaa Ulla Savolainen tuoreen väitöskirjansa esipuheessa.

Parempaa kiitosta evakkolapset tuskin voisivat saada, sillä Savolaisen on tutkinut juuri evakkolasten tekstejä ja selvityksestä syntynyt väitös on nimeltään ”Muisteltu ja kirjoitettu evakkomatka, Tutkimus evakkolapsuuden muistelukerronnan poetiikasta”.

Kirjaa voi suositella lämpimästi jokaiselle evakkomatkan tehneelle tai siihen liittyvistä kokemuksista kiinnostuneelle. Tutkimus avaa evakkoteksteille uusia ulottuvuuksia ja analysoi niitä perusteellisesti monista näkökulmista. Helsingin yliopistossa hyväksytty väitöskirja on kirjoitettu niin selkeästi, että sen lukeminen on ilo jokaiselle.

Savolainen toteaa, miten lapsuuden evakkomatka-kirjoituksissa on kyse muistelusta eli menneen ja nykyisen välisen suhteen jäsentämisestä, pohdinnasta ja kuvaamisesta. Kyse ei ole menneisyyden tapahtumien toistamisesta vaan niiden tuottamisesta ja tulkinnasta muisteluhetkessä. Tutkija täsmentää vielä, että selvityksen kohteena ovat olleet aikuisten kokemukset ja muistot lapsuudesta ja kerronnalliset esitykset lapsuudesta.

Tutkimusaineisto on peräisin Karjalan Liiton 2004 järjestämästä keruusta, jonka aiheena oli lasten ja nuorten Karjala sekä 60 vuotta toisesta evakkomatkasta. Systemaattisen analyysin kohteeksi Savolainen valitsi 128 tekstiä.

Kun muistojen ja todellisuuden välinen suhde on olennainen, tutkija painottaa, miten aineistot viittaavat todellisiin menneisyyden tapahtumiin ja kirjoittajat pyrkivät merkityksellistämään menneisyyttä kirjoituksissaan. Samalla hän toteaa, ettei tutki evakkolapsuutta sodassa vaan lapsuuden muistelua ja muistelukerrontaa.

Savolainen korostaa, miten keskeistä hänen tutkimuksessaan on se, että yksilön ja yhteisön muisti, itseymmärrys ja käsitykset menneestä liittyvät voimakkaasti konkreettisiin paikkoihin, maisemaan, materiaaliin kohteisiin sekä paikkojen nimiin ja niihin liittyviin kertomuksiin ja merkityksiin, toisin sanoen muistin paikkoihin. Muistin paikat taas ovat ensisijaisesti kirjoittajan henkilökohtaisen kokemuksen ja merkityksenannon piirissä tuotettuja rakenteita.

Evakkoteksteissä ne ovat henkilökohtaisesti merkittäviä paikkoja, tiloja, henkilöitä, esineitä, dokumentteja, tapahtumia, tunteita ja kehollisia kokemuksia, jotka jäsentävät kertomusta. Samalla Savolainen toteaa, kuinka siirtokarjalaisten yhteisön perustana on ainakin jossain mielessä menetetty kodin paikka. Kirjoittajien kohdalla koti on saavuttamaton, menetetty tai kaukainen sekä spatiaalisesti että temporaalisesti. Koti Karjalassa on kaksinkertaisesti poissa, sillä se sijaitsee menneisyydessä mutta myös paikassa, jossa ei ollut vuosikymmeniin mahdollista. Silti lapsuuden evakkomatkoista kirjoittavat eivät tukijan mielestä ole lannistuneita saatikka masentuneita kodin menetyksestä vaan he pyrkivät rakentamaan siltoja kotiin etäisyyden yli. Kodin menetyksen ja siitä

seuranneen evakkouden kokemuksia on kirjoitusten perusteella vaikea mieltää yksinomaan negatiiviseksi, sillä useiden kuvauksissa evakkous nähdään myös voimavarana.

Savolainen toteaa lukeneensa tekstit läpi tarkastelleen kertojien asemaa suhteessa kirjoitushetken sekä kuvatun menneisyyden aikatasoihin. Hän tarkastelee myös menneisyyden tapahtumien järjestäytymistä kertomuksessa. Kielellisten ja kerronnallisten piirteiden ohella hän ottaa analyysin kohteeksi tietyt teemat ja tarkastelee matkan sekä paikan ja kehollisuuden muistoihin kytkeytyviä teemoja. Muistoesineiden tapaan keholliset kokemukset ovat jälkiä, jotka ovat läsnä kirjoittajien elämässä sekä muisteltuina, muistelussa uudelleen rakennettuina kokemuksina.

Tutkija jakaa muistelijoiden kerrontastrategiat kolmeen ryhmään. Totuus- ja historiaorientoituneissa strategioissa kirjoittajalle on tärkeintä kertoa menneisyyden tosista tapahtumista eikä esimerkiksi reflektoida niihin kytkeytyviä subjektiivisia kokemusten tai muistojen merkityksiä tai rakentaa kaunokirjallisesti kunnianhimoista tekstiä. Toisaalta eri strategiat eivät ole tosiaan poissulkevia.

Refleksiivisen kerrontatapa ilmenee aktiivisena ja elämäkokemuksen jäsentämisenä kerronnassa. Strategia korostaa lapsuuden kokemusten tärkeyttä nykypäivän kannalta. Tunnustuksellisuus kietoutuu avoimuuden ihanteeseen ja liittyy kirjoittajan sisäisiin, usein vaiettuihin kokemuksiin sodan aikana. Samalla evakkomatkan kuvaukseen yhdistyy evakkouden henkilökohtaisten seurausten ja vaikutusten pohdinta.

Kaunokirjallisessa strategian tunnusmerkkejä ovat Savolaisen mukaan vivahteikas, monimerkityksellinen tai leikittelevä kielenkäyttö sekä näkökulmien moninaisuus. Niissä evakkomatka voidaan esittää kodittoman tai ulkopuolisen elämäkokemuksen vertauskuvana.

Monissa kertomuksissa paikka menneisyydessä nostalgisoituu, evakkomatka aloittaa vaikeudet ja päättää lapsuuden ”kultaisen” ajan. Kirjoittaja muistuttaa, että Karjala oli saavuttamaton ajan kulumisen vuoksi kuten lapsuudenmuistot yleisesti, mutta myös konkreettisenä paikkana lähes 60 vuotta.

Yhdet kirjoittavat selkeämmin historiaa, toiset viimeistelyjä kaunokirjallisuushenkisiä kertomuksia ja kolmansille on tärkeintä oman elämän ja menneisyyden pohdiskelu. Yhteistä kaikille on se, että muistelulla voidaan käsitellä menneisyyttä ja samalla tehdä nykyhetkeä ymmärrettäväksi ja sille voidaan löytää kausaalisia syitä suhteessa menneisyyteen. Menneisyyden ja nykyisyyden suhteen analyysi avaa sitä, miten kirjoittaja hahmottaa itsensä suhteessa historiaan ja nykyisyyteen, toteaa tutkija.

Miten taitavasti Savolainen purkaa muistelukertomuksien yksityiskohtia, se on parasta lukea varsinaisesta väitöskirjasta.

Anne Kuorsalo

Ulla Savolainen: Muisteltu ja kirjoitettu evakkomatka, Tutkimus evakkolapsuuden muistelukerronnan poetiikasta. Julkaisija Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura. Joensuu 2015.

